

PIOTR ZAKRZEWSKI

PRZEDAWNIE
W ZASADACH EUROPEJSKIEGO PRAWA UMÓW
Z PERSPEKTYWY POLSKIEJ

1. GENEZA I ZNACZENIE ZASAD EUROPEJSKIEGO PRAWA UMÓW

Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej spowodowało, że europejski system prawny stał się częścią rodzimego porządku prawnego. Wspomniany proces adaptacji prawa europejskiego najsilniej zaznaczył się na obszarze prawa publicznego, ale występuje również na obszarze prawa prywatnego, zwłaszcza w sferze ochrony praw konsumenta. W ostatnich latach podejmowane są jednak wysiłki mające na celu wypracowanie jednolitych dla krajów członkowskich regulacji z zakresu prawa cywilnego. Wymienić tu należy *Zasady Unidroit*¹ (*Principles of International Commercial Contracts*) z 1994 r., a następnie Projekt Europejskiego Kodeksu Kontraktów (*Code Europeen des Contrats*) tzw. *Projekt Gandolfi*, koordynowany przez profesora G. Gandolfiniego z uniwersytetu w Pawii² (Włochy), opracowany w latach 1990-1999³.

Dr PIOTR ZAKRZEWSKI – adiunkt I Katedry Prawa Cywilnego KUL; adres do korespondencji: piotzl11@interia.pl

¹ Opracowywane w latach 1971-1994 przez Instytut International pour l'Unifikation du Droit powołana w 1926 r. pod egidą Ligi Narodów. Opracowywała ona liczne konwencje międzynarodowe, ale w przypadku *Zasad Unidroit* nie próbowano stworzyć kodyfikacji części ogólnej prawa kontraktów – zob. P. M e i j k n e c h t, *Tworzenie zasad europejskiego prawa kontraktów*, „Państwo i Prawo” 2004, z. 2, s. 42, 43 – dalej PiP.

² Opracowany przez stworzoną w tym celu Akademię Cywilistów Europejskich. Miała to być część przyszłego europejskiego prawa cywilnego. Zob. M e i j k n e c h t, dz. cyt., s. 43.

³ Tamże, s. 42, 43.

Największą doniosłość uzyskały jednak Zasady Europejskiego Prawa Umów (*Principles of European Contract Law*, PECL), przygotowane przez Komisję do spraw Europejskiego Prawa Umów pod przewodnictwem duńskiego profesora Ole Lando, który był pomysłodawcą ich opracowania. W latach siedemdziesiątych XX w. doszedł on do wniosku, że prawo prywatne międzynarodowe nie gwarantuje bezpieczeństwa prawnego. W latach osiemdziesiątych przy wsparciu instytucji europejskich rozpoczął pracę nad zasadami⁴. Pierwsza Część Zasad została przygotowana w latach 1982-1990, kolejna w latach 1990-1999, ostatnia z nich w 2002 r.⁵ Oficjalnymi językami, w których przygotowane zostały zasady, jest angielski oraz francuski. Komisja składała się z prawników z wszystkich krajów najpierw Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej, a później Unii Europejskiej. Przy czym większe kraje (Niemcy, Francja, Wielka Brytania, Holandia) miały po dwóch reprezentantów. Najczęściej byli to przedstawiciele nauki, rzadziej sędziowie i urzędnicy ministerialni⁶. Wysiłki nad harmonizacją prawa cywilnego są kontynuowane przez powołaną w 1998 r. Grupę Studyjną do spraw Europejskiego Kodeksu Cywilnego, którą kieruje profesor Ch. von Bar⁷.

Obecnie Zasady Europejskiego Prawa Umów mają nieokreślony i niepewny charakter. Nad ich ostatecznym statusem toczy się dyskusja na wielu polach. Nie rozstrzygając zatem, czy staną się one podstawą przyszłego Europejskiego Kodeksu Cywilnego, obecnego ich znaczenia upatruje się w tym, że są one źródłem inspiracji dla państw członkowskich, które planują reformę swojego prawa kontraktów⁸. Przykładem takiego wykorzystania zasad jest nowelizacja niemieckiego kodeksu cywilnego (nkc) z 2001 r.⁹ Na potrzebę prac nad nową kodyfikacją prawa cywilnego wskazał w polskim piśmiennictwie Z. Rad-

⁴ D. B u s c h, E. H o n d i u s, *Ein neues Vertragsrecht für Europa: Die Principles of European Contract Law aus niederländischer Sicht*, „Zeitschrift für Europäisches Privatrecht” 2001, z. 2, s. 224 – dalej ZEuP.

⁵ Tamże, s. 44.

⁶ Tamże, s. 225.

⁷ Ch. v o n B a r, *Prace nad projektem Europejskiego Kodeksu Cywilnego*, PiP, 2000, z. 10, s. 43nn.; t e n ż e, *Od zasad do kodyfikacji: perspektywy europejskiego prawa prywatnego*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2002, z. 2, s. 305-314 – dalej KPP; E. H o n d i u s, A. W i e w i ó r k o w s k a - D o m a g a l s k a, *Europejski Kodeks Cywilny. (Analiza prac Grupy Studyjnej)*, PiP 2002, z. 6, s. 27nn.

⁸ M e i j k n e c h t, dz. cyt., s. 40; B u s c h, H o n d i u s, dz. cyt., s. 246.

⁹ Zob. P. Z a k r z e w s k i, *Przedawnienie w znowelizowanym niemieckim kodeksie cywilnym (z nawiązaniem do Zasad Europejskiego Prawa Umów)*, „Przegląd Legislacyjny” 2005, nr 5-6, s. 63nn.

wański¹⁰. Warto również zwrócić uwagę, że do Zasad Europejskiego Prawa Umów odwołał się ostatnio SN w uzasadnieniu do uchwały siedmiu sędziów z 26 stycznia 2005 r., III CZP, 42/04¹¹, poszukując *ratio legis* w kwestii wpływu przedawnienia roszczenia głównego na roszczenie o świadczenie uboczne. Celem artykułu jest przedstawienie niewielkiej części zasad i dostrzeżenia przez ich pryzmat braków polskiego modelu przedawnienia, a także podjęcie rozważań na temat zasadności przeniesienia ich treści do kodeksu cywilnego.

W piśmiennictwie polskim publikacje poświęcone Zasadom Europejskiego Prawa Umów są nieliczne¹². Zasadne jest przybliżenie podstawowych założeń i treści uchwalonych przez (III) Komisję Europejskiego Prawa Umów na jej posiedzeniu 5-11 lutego 2001 r. Zasad Europejskiego Prawa Przedawnień¹³. Z uwagi na brak należytej integracji Części III z poprzednimi częściami zasad pojawiły się trudności w numeracji artykułów ostatniej części¹⁴. Podstawą dalszej analizy będzie tekst Zasad Europejskiego Prawa Przedawnień opublikowany piśmiennictwie niemieckim¹⁵. Zgodnie z nim wspomniana problematyka została uregulowana w przepisach art. 17: 101-17:116 PECL.

¹⁰ *Założenia dalszych prac kodyfikacyjnych na obszarze prawa cywilnego*, PiP 2004, z. 3, s. 9.

¹¹ „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2006, z. 3, poz. 1, s. 3 – dalej OSP.

¹² Do przywołanego już katalogu publikacji dodać należy następujące: J. R a j s k i, *Kierunki rozwoju europejskiego prawa kontraktów*, KPP 2002, z. 1; J. B e ł d o w s k i, *Europejskie prawo umów*, KKP 2004, z. 3; H. K o n a r s k i, *Perspektywy kodyfikacji europejskiego prawa zobowiązań*, „Przegląd Prawa Handlowego”, 2004, nr 3 – dalej PPH; M. R o m a n o w s k i, *Szczegółowe reguły wykładni kontraktów w świetle zasad europejskiego prawa kontraktów a reguły wykładni umów w prawie polskim*, PPH 2004, nr 9; C. Ż ó ł a w s k a, *Uwagi o „europeizacji” prawa umów*, KPP 2001, nr 2; E. W i e c z o r e k, *Zasady europejskiego prawa umów*, Gdańsk 2005; A. B r z o z o w s k i, w: *Prawo zobowiązań – część ogólna*, t. V, red. E. Łętowska, Warszawa 2006.

¹³ R. Z i m m e r m a n n, *Grundregeln eines Europäischen Verjährungsrechts und die deutsche Reformdebatte*, ZEuP 2001, z. 2, s. 219. Zob. także M e i j k n e c h t, dz. cyt., s. 44, 54-55.

¹⁴ M e i j k n e c h t, dz. cyt., s. 44, 54-55.

¹⁵ Zob. niemieckojęzyczny tekst Zasad Europejskiego Prawa Umów: *Przedawnienie*, ZEuP 2001, z. 2, s. 400-402.

2. CELE I ZAŁOŻENIA SYSTEMU PRZEDAWNIENTA W ZASADACH PRAWA UMÓW

Podstawowym założeniem Zasad Europejskiego Prawa Przedawnień było dążenie do wypracowania jednolitego, prostego i przejrzystego modelu przedawnienia¹⁶. Wspomniany postulat został zrealizowany poprzez skrócenie i ujednoczenie terminów przedawnienia oraz odwołanie się do kryterium wiedzy uprawnionego o przysługującym mu roszczeniu, które rozstrzyga o zawieszeniu lub dalszym biegu przedawnienia¹⁷.

3. PRZEDMIOT PRZEDAWNIENTA

Zasady Europejskiego Prawa Przedawnień na wstępie definiują przedmiot przedawnienia, stwierdzając: „Prawo, żądania od drugiego zapłaty lub innego świadczenia (roszczenie), podlega przedawnieniu” (art. 17: 101 PECL). Przyjęte rozwiązania opierają się na założeniu jednakowego traktowania wszystkich roszczeń. Nie ma znaczenia majątkowy lub niemajątkowy charakter roszczenia oraz z jakim typem roszczenia mamy do czynienia (czy wynika ono z umowy, ustawy, a konkretnie z czynu niedozwolonego, bezpodstawnego wzbogacenia). W konsekwencji niemal do wszystkich (typów) roszczeń mają zastosowanie jednakowe zasady przedawnienia. Chodzi tu zwłaszcza o długość terminu i okoliczności zakłcające bieg przedawnienia.

W polskim kodeksie cywilnym występują zróżnicowane zasady przedawnienia (w odniesieniu do zdarzeń rozpoczynających bieg i długości terminów przedawnienia) w zależności od tego, o jaki typ roszczenia chodzi. Wyróżnia się następujące szczególne typy roszczeń: związane z prowadzeniem działalności gospodarczej, okresowe (art. 118 KC), stwierdzone prawomocnym orzeczeniem sądu (art. 125 KC), odszkodowawcze (art. 442, 449⁸ KC). Wprowadzenie niejednorodnych zasad przedawnienia, zwłaszcza w odniesieniu do roszczeń o świadczenia okresowe i związane z prowadzeniem działalności gospodarczej, wzbudza wątpliwości. Trudno wskazać, co stanowiło uzasadnienie dla wprowadzenia szczególnych zasad w odniesieniu do pierwszej grupy roszczeń. Zagadnienie, czy art. 118 KC stosuje się do roszczeń o odsetki, gdy roszczenie główne uległo przedawnieniu, stało się przedmiotem wielu

¹⁶ Z i m m e r m a n n, dz. cyt., s. 220.

¹⁷ Tamże.

orzeczeń SN¹⁸. Szczególne potraktowanie roszczeń związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej miało być uzasadnione ich specyfiką. Nie mogą się one przedawniać ani zbyt szybko, ani po upływie długiego (ogólnego – P. Z.) terminu przedawnienia¹⁹. Zgodzić się należy z tym, że roszczenia związane z prowadzeniem działalności gospodarczej odznaczają się pewną specyfiką. Wątpliwości budzi natomiast to, czy z tego względu należy różnicować zasady przedawnienia, znacznie je przy tym komplikując. Taki argument, jak potrzeba szybszego przedawnienia roszczeń, jest aktualny również w przypadku pozostałych typów roszczeń. Wątpliwości aksjologiczne wzbudza również szerokie pojmowanie roszczeń związanych z działalnością gospodarczą przez SN. Judykatura obejmuje tym terminem nie tylko roszczenia wynikające z umów, lecz także mające inną podstawę prawną²⁰. Celowe jest zaliczenie do nich oprócz roszczeń wynikających z umów również tych wynikających z tytułu niewykonaniu lub nienależytego wykonania zobowiązania (art. 471 KC). W odniesieniu do roszczeń wynikających z ustawy: odszkodowawczych (art. 415 KC), z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia (art. 405 KC) wysoce wątpliwe jest stosowanie krótszych terminów przedawnienia.

4. SKRÓCENIE I UJEDNOLICENIE TERMINU PRZEDAWNIENIA

Postulat budowy przejrzystego i jasnego systemu przedawnienia został osiągnięty także poprzez skrócenie terminów przedawnienia. Przyjęcie takiego rozwiązania stanowi odpowiedź na przyspieszenie tempa życia. Obecnie dzie-

¹⁸ Przywołana w przypisie 11 uchwała siedmiu sędziów SN z 26 stycznia 2005 r., III CZP, 42/04 z glosą A. Pyrzyńskiej, OSP 2006, z. 3, poz. 1, s. 8-11 i cytowana tam literatura. Zob. także J. J. S k o c z y ł a s, *Przedawnienie roszczenia o odsetki od kwoty depozytu terminowego na przykładzie wyroku Sądu Najwyższego z 26 IX 2001 roku*, sygn. akt. IV CKN 496/00, w: *Iustitia Civitatis Fundamentum. Księga Pamiątkowa ku czci Profesora Wiesława Chrzanowskiego*, Lublin 2003, s. 365-385; J. Z r a ł e k, *Przedawnienie roszczeń w polskim prawie cywilnym – szkic prawnoporównawczy*, w: *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, red. L. Ogiegło, W. Popiołek, M. Szpunar, Poznań 2005, s. 1575; E. R o t t - P i e t r z y k, J. Z r a ł e k, *Uwagi o terminie przedawnienia roszczenia o zapłatę odsetek*, „Monitor Prawniczy” 2004, nr 22, s. 1032 – dalej MP.

¹⁹ S. W ó j c i k, *Przedawnienie w prawie cywilnym po zmianie kodeksu cywilnego ustawą z 28 lipca 1990 r.*, „Przegląd Sądowy” 1991, nr 1-2, s. 53-54 – dalej PS; A. B r z o z o w - s k i, *Nowa regulacja przedawnienia w prawie cywilnym*, PiP 1992, z. 3, s. 28.

²⁰ Zob. R. T r z a s k o w s k i, *Roszczenia związane z prowadzeniem działalności gospodarczej w rozumieniu art. 118 k.c.*, PS 2006, nr 2, s. 3-15.

sięcioletni termin przedawnienia może jawić się jako odległy. Skrócenie terminu przedawnienia należy odczytać jako przyznanie większego znaczenia funkcji mobilizującej (nacisk na uprawnionego, aby szybko realizował swoje uprawnienia).

Regularny termin przedawnienia jest bardzo krótki. Wynosi zaledwie trzy lata (art. 17: 102 PECL). Podlegają mu, jak zostało to zaznaczone, niemal wszystkie typy roszczeń. Jedyny wyjątek dotyczy roszczeń przyznanych wyrokiem albo orzeczeniem sądu polubownego lub dokumentem z klauzulą wykonalności, będącego tytułem egzekucyjnym. Takie roszczenia przedawniają się po upływie lat dziesięciu (art. 17: 103 PECL). Przyjęcie wobec tych roszczeń rozwiązań szczególnych jest uzasadnione brakiem trudności dowodowych, które występują często w odniesieniu do pozostałych typów roszczeń. Stanowi to zresztą jedną z okoliczności uzasadniających występowanie w systemie prawnym instytucji przedawnienia.

Radykalne skrócenie terminu przedawnienia w odniesieniu do roszczeń podlegających regularnemu terminowi przedawnienia było możliwe dzięki oparciu systemu przedawnienia na tzw. koncepcji subiektywnej, o której będzie mowa poniżej.

Dążenie do ujednoczenia systemu przedawnienia przejawia się również w nadaniu terminom przedawnienia jednolitej długości, tak aby przedawnienie roszczeń następowało zawsze po upływie tego samego terminu²¹. W Zasadach Europejskiego Prawa Umów ustanowiono dwa podstawowe terminy, które wynoszą trzy i dziesięć lat (art. 17: 102, art. 17: 103 PECL).

W prawie polskim terminy przedawnienia są zasadniczo dłuższe i bardziej zróżnicowane, co komplikuje system przedawnienia. Ocena tego stanu rzeczy jest negatywna. Warto zwrócić uwagę, że termin przedawnienia zawarty w ustawie z 29 sierpnia 1997 r. ordynacja podatkowa²² jest znacznie krótszy niż główny, dziesięcioletni termin przedawnienia z kodeksu cywilnego. Wynosi on zaledwie pięć lat od końca roku, w którym upłynął termin płatności podatku. To porównanie z prawem publicznym wskazuje, że cywilne terminy przedawnienia są zbyt długie i nie odpowiadają współczesnym potrzebom. W przyszłości długość podstawowego terminu mogłaby wynosić od

²¹ R. Z i m m e r m a n n, „...ut sit finis litum” *Grundlinien eines modernen Verjährungsrechts auf rechtsvergleichender Grundlage*, „Juristen Zeitung” 2000, z. 18, s. 860-861 – dalej JZ.

²² Dz.U. nr. 137, poz. 926 zm.

trzech do pięciu lat²³. Jak o tym wspomniano, roszczenia przedawniają się zasadniczo po upływie lat dziesięciu, a roszczenia związane z prowadzeniem działalności gospodarczej i okresowe przedawniają się po upływie lat trzech (art. 118 KC). Niezależnie od tego przepis szczególny stanowi, że roszczenia stwierdzone prawomocnym orzeczeniem sądu przedawniają się po upływie lat dziesięciu, ale stwierdzone w ten sposób roszczenia o świadczenia okresowe należne w przyszłości ulegają trzyletniemu przedawnieniu (art. 125 KC). Natomiast roszczenia o naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym przedawniają się po upływie lat trzech od chwili dowiedzenia się o szkodzie i osobie sprawcy, ale nie później niż po upływie lat dziesięciu od wystąpienia szkody (art. 442 KC). Roszczenia odszkodowawcze za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny przedawniają się z upływem trzech lat od dnia, w którym poszkodowany dowiedział się lub przy zachowaniu należytej staranności mógł się dowiedzieć o szkodzie i osobie obowiązanej do jej naprawienia. Jednakże w każdym przypadku roszczenie przedawnia się z upływem lat dziesięciu od wprowadzenia produktu do obrotu (art. 449/8 KC).

5. ZDARZENIE ROZPOCZYNAJĄCE BIEG PRZEDAWNIENIA ROSZCZEŃ

Dążenie do ujednoczenia systemu przedawnienia dotyczy również zdarzenia, którego wystąpienie wywołuje bieg przedawnienia. Osiągnięcie wspomnianego celu da każdemu uprawnionemu pewność, że niezależnie od typu przysługującego mu roszczenia (np. art. 353, 405, 415 KC) bieg przedawnienia rozpocznie się z chwilą wystąpienia tego samego zdarzenia (a zakończy w tym samym czasie). Osiągnięcie wspomnianej korzyści zasługuje na podjęcie wysiłków zmierzających do ujednoczenia zdarzeń rozpoczynających bieg przedawnienia. Nie jest to jednak zadanie proste.

Stosowane powszechnie do niedawna w europejskich systemach prawnych (w tym polskim – art. 118 KC) rozwiązanie polega na tym, że przedawnienie rozpoczyna swój bieg z chwilą zajścia obiektywnego zdarzenia, którym jest wymagalność roszczenia²⁴. Uzasadnia to nadanie systemowi przedawnienia miana obiektywnego. Jednak jego ujednoczenie poprzez oparcie się na koncepcji obiektywnej przyczyny warunkującej bieg przedawnienia nie jest

²³ Zob. Z a k r z e w s k i, dz. cyt., s. 79.

²⁴ Zob. szerzej J. Z r a ł e k, *Przedawnienie w międzynarodowym obrocie handlowym*, Kraków 2005, s. 13-38, 59-68.

możliwe. Nie można jej zastosować do roszczenia odszkodowawczego. Trudno w tym przypadku o wyróżnienie momentu wymagalności roszczenia. Dlatego przyjmuje się, że początkiem biegu roszczenia o odszkodowanie jest moment, w którym poszkodowany dowiedział się o szkodzie i jej sprawcy (art. 442, 449⁸ KC). Bieg przedawnienia rozpoczyna się od powzięcia wiadomości przez wierzyciela – poszkodowanego, a zatem od wystąpienia okoliczności subiektywnej. Pozwala to mówić o subiektywnym systemie przedawnienia, gdy wspomniane kryterium zostanie rozciągnięte na pozostałe typy roszczeń (zob. § 198 nkc).

Przyjęcie subiektywnego systemu przedawnienia jest uzasadnione w następujący sposób:

1. tylko poprzez nawiązanie do niego możliwe jest ujednoczenie zdarzeń rozpoczynających bieg przedawnienia,
2. otwarta staje się droga do skrócenia terminów przedawnienia,
3. zapewnia uprawnionemu większą ochronę przed wystąpieniem sytuacji, w której roszczenie uległo przedawnieniu, pomimo że uprawniony nie ponosi winy za upływ terminu przedawnienia.

Nie można zrezygnować z subiektywnie określonego zdarzenia rozpoczynającego bieg przedawnienia roszczeń odszkodowawczych. Dążenie do ujednoczenia zdarzeń rozpoczynających bieg przedawnienia może zostać zrealizowane jedynie poprzez pójście w kierunku rozciągnięcia wspomnianego kryterium na pozostałe typy roszczeń. W konsekwencji bieg przedawnienia rozpoczynać się będzie z chwilą, gdy uprawniony dowiedział się o przysługującym mu roszczeniu. Przyjęcie takiego rozwiązania nie budzi wątpliwości w odniesieniu do tych typów roszczeń, które mogą i często konkurują z roszczeniami deliktowymi. Chodzi to o roszczenia z tytułu niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania, czy z bezpodstawnego wzbogacenia. Można je również zastosować względem roszczeń wynikających z umów²⁵. Takie rozwiązanie zostało przyjęte w § 198 nkc: „Bieg terminu przedawnienia rozpoczyna się z końcem roku, w którym roszczenie powstało i wierzyciel o okolicznościach uzasadniających istnienie roszczenia i osobie dłużnika powziął wiadomość lub mógł to zrobić”.

Jednak osiągnięte w taki sposób ujednoczenie ma swoje słabe strony. Godzi ono w pewnym stopniu w zasadę bezpieczeństwa prawnego. Uzależnienie biegu przedawnienia od wiedzy wierzyciela o roszczeniu może rodzić dla

²⁵ Z i m m e r m a n n, „...ut sit finis litum”, s. 861.

dłużnika trudności w przeprowadzeniu dowodu wykazującego chwilę, w której wierzyciel dowiedział się o przysługującym mu roszczeniu, czyli chwili, od której rozpoczął się bieg przedawnienia. Rodzi to zagrożenie, że roszczenie nie uległoby przedawnieniu. Dlatego trzeba powołać obiektywny termin przedawnienia, po upływie którego roszczenie przedawni się niezależnie od tego, czy wierzyciel o nim wiedział czy nie²⁶. W konsekwencji wystąpią dwa terminy przedawnienia – subiektywny, krótszy, i obiektywny, dłuższy, którego bieg rozpoczyna zdarzenie obiektywne (zob. art. 442 § 1 zd. 2 KC). Konieczne jest także, mimo wszystko, nawiązanie do wymagalności roszczenia (zob. § 198 nkc). Jest to uzasadnione tym, że przedawnienie nie może biec, zanim wierzyciel miał możliwość dochodzenia swoich roszczeń (*agere non valenti non currit praescriptio*). To wszystko jednak znacznie komplikuje system przedawnienia²⁷. Mimo to nie brakuje zwolenników takiego rozwiązania. Proponuje się wprowadzić podwójny termin przedawnienia, nadając mu charakter reguły podstawowej²⁸. Wprawdzie podzielić należy przekonanie o potrzebie oparcia polskiego modelu przedawnienia na koncepcji subiektywnej. Ale powinna ona zostać inkorporowana w inny sposób od zaproponowanego z uwagi na jego mankamenty.

Ponieważ z ujednoczeniem zdarzeń rozpoczynających bieg przedawnienia wiążą się liczne komplikacje, których nie rekompensują ewentualne korzyści, w Zasadach Europejskiego Prawa Umów zrezygnowano z dążenia do ujednoczenia na omawianym obszarze. Zdarzenia rozpoczynające bieg przedawnienia pozostały zróżnicowane. Bieg przedawnienia został uzależniony zasadniczo od wystąpienia zdarzenia obiektywnego. Rozpoczyna się on z chwilą, w której dłużnik ma dostarczyć świadczenie. Dla roszczeń odszkodowawczych przedawnienie biegnie od momentu działania, na którym opiera się roszczenie (art. 17: 104 u 1 PECL). W przypadku roszczeń przyznanych wyrokiem, orzeczeniem sądu polubownego lub wynikających z dokumentu z klauzulą wykonalności bieg przedawnienia rozpoczyna się z chwilą, w której wyrok lub ugoda uzyskają prawomocność, a dokument stanie się zaskarżalny, nie wcześniej jednak niż przed wymagalnością roszczeń (art. 17: 104 u 2 PECL). Z ko-

²⁶ Tamże, s. 862.

²⁷ R. Z i m m e r m a n n, D. L e e n e n, H. P. M a n s e l, W. E r n s t, *Finis Litum? Zum Verjährungsrechts nach dem Regierungsentwurf eines Schuldrechtsmodernisierungsgesetzes*, JZ 2001, z. 13, s. 687; Z i m m e r m a n n, „...ut sit finis litum”, s. 862.

²⁸ Z r a ł e k, *Przedawnienie roszczeń*, s. 1570.

lei bieg roszczeń o ciągłe działanie lub zaniechanie rozpoczyna się z chwilą naruszenia obowiązku ich wykonywania (art. 17: 104 u 3 PECL).

Pomimo tak określonych zdarzeń rozpoczynających bieg przedawnienia nie zrezygnowano z nadania systemowi przedawnienia piętna subiektywnego. Jak zwrócono już uwagę, ma on także tę zaletę, że otwiera drogę do znacznego skrócenia terminów przedawnienia przy zapewnieniu należytej ochrony roszczeń uprawnionego. Jeżeli uprawniony powziął wiedzę o roszczeniu, to powoduje to, że celowe i słuszne jest skrócenie terminu przedawnienia. Nawet trzyletni termin przedawnienia tworzy uprawnionemu wystarczające warunki do realizacji przysługującego mu prawa. Zbędny jest wówczas termin dziesięcioletni czy dwudziestoletni, ponieważ z upływem czasu mogą pojawić się trudności dowodowe. Tymczasem w sytuacji odmiennej, w której bieg przedawnienia rozpoczyna się niezależnie od tego, czy wierzyciel wiedział o przysługującym mu roszczeniu, termin przedawnienia musi być wydłużony tak, aby uprawniony miał rzeczywistą szansę dochodzenia swoich roszczeń.

Polski system przedawnienia opiera się na koncepcji subiektywnej, odwołując się do kryterium wiedzy uprawnionego (*a tempore scientiae*) jedynie w odniesieniu do roszczeń odszkodowawczych (art. 442, 449⁸ KC). Zrezygnowanie z niego w przypadku pozostałych typów roszczeń może prowadzić do niesprawiedliwych rozwiązań, które pozostają w sprzeczności z aksjologicznym uzasadnieniem instytucji przedawnienia. Chodzi tu o te sytuacje, w których roszczenie przedawniło się pomimo tego, że uprawniony nie wiedział o przysługującym mu roszczeniu. Za ilustrację takiej sytuacji może posłużyć stan faktyczny, który stał się podstawą orzeczenia SN dotyczącego przedawnienia roszczenia o wykonanie zapisu. Chcąc chronić uprawnionego, SN uzależnił bieg przedawnienia takiego roszczenia od wiedzy zapisobiercy o nim, choć przepisy prawne dają małe podstawy do takiej interpretacji art. 970 i 981 KC²⁹. Teza wyroku brzmiała: „Termin przedawnienia roszczenia o wykonanie zapisu rozpoczyna się od dnia, w którym zapisobierca dowiedział się o ogłoszeniu testamentu”³⁰. Innym przykładem podawanym w piśmiennictwie jest spowodowanie przez nienależyte wykonanie umowy o roboty budowlane szkody, która może zostać wykryta po upływie terminu przedawnia-

²⁹ Por. P. K s i ę ż a k, *Początek biegu terminu przedawnienia roszczenia o wykonanie zapisu*, PS 2005, nr 1, s. 72-73.

³⁰ Wyrok SN 15 lutego 2001 r. II CZN, 390/00, OSP, 2001, nr 10, poz. 140, s. 477 z glosą E. Niezbeckiej, s. 479.

nia³¹. Za kolejny mogą posłużyć roszczenia odszkodowawcze za szkodę przyszłą, która może objawić się po upływie terminu przedawniania (art. 442 KC).

Skorzystanie z dobrodziejstw, które niesie koncepcja ukształtowania systemu przedawnienia jako subiektywnego, może odbyć się inny sposób niż poprzez odwołanie się do zdarzeń rozpoczynających bieg przedawnienia. System subiektywny opiera się na założeniu, że przedawnienie nie może biec tak długo, jak wierzyciel o swoim roszczeniu nie wiedział i oceniając rozsądnie nie mógł wiedzieć. Przeniesienie wspomnianej koncepcji na grunt przepisów prawa może polegać na powiązaniu kryterium wiedzy z początkiem biegu przedawnienia. Możliwe jest jednak również rozwiązanie alternatywne. Przewiduje ono, że przedawnienie jest zawieszony, dopóki istnieje brak wiedzy wierzyciela o roszczeniu³².

Przedstawiony wariant został uwzględniony w art. 17: 105 PECL, który brak wiedzy dłużnika traktuje jako przyczynę zawieszenia biegu przedawnienia. Wspomniany przepis stanowi: „Przedawnienie jest zawieszony, dopóki wierzyciel:

a) osoby dłużnika lub

b) okoliczności, na których roszczenie jest oparte, zwłaszcza rodzaju szkody przy roszczeniach odszkodowawczych nie znał i rozsądnie oceniając nie mógł znać” (art. 17: 105).

Wprowadzenie takiego rozwiązania do polskiego systemu prawnego jest celowe. Jest to najlepszy sposób oparcia polskiego modelu przedawnienia na koncepcji subiektywnej.

6. ZAKŁÓCENIE BIEGU PRZEDAWNIENIA

Problematykę zakłócenia upływu terminu przedawnienia regulują trzy instytucje: zawieszenie, ponowne rozpoczęcie biegu przedawnienia i wstrzymanie biegu przedawnienia. W porównaniu do polskiego stanu prawnego różnią się one dość istotnie. Nie tylko obejmują więcej przypadków, ale są również bardziej precyzyjne.

Przedawnienie jest zawieszony od chwili, w której wszczęte zostało postępowanie sądowe o roszczenie. Zawieszenie trwa dopóki roszczenie nie

³¹ Z r a ł e k, *Przedawnienie*, s. 66.

³² Z i m m e r m a n n, „...ut sit finis litum“, s. 864; Z i m m e r m a n n, L e e n e n, M a n s e l, E r n s t, *Finis Litum?*, s. 686.

zostanie prawomocnie rozstrzygnięte lub spór sądowy nie zakończy się w inny sposób. Przepisy te stosuje się odpowiednio dla postępowania przed sądem polubownym i dla innych postępowań zmierzających do uzyskania dokumentu, które – jak wyrok – stanowią tytuł egzekucyjny (art. 17: 106 PECL).

Kolejna okoliczność powodująca zawieszenie została określona w art. 17: 107 PECL. Przedawnienie jest zawieszane, dopóki wierzyciel został powstrzymany przez przeszkodę w dochodzeniu swojego roszczenia, która leży poza jego sferą wpływów i której uniknięcia lub przewyciężenia przez niego, oceniając rzecz rozsądnie, nie można oczekiwać. Rozwiązanie to obowiązuje jednak tylko, gdy przeszkoda powstała lub obowiązywała w ciągu ostatnich sześciu miesięcy terminu przedawnienia (art. 17: 107 PECL).

Wstrzymanie biegu przedawnienia występuje, gdy „Strony prowadzą pertraktacje o roszczeniu lub okolicznościach, które są podstawą roszczenia. Wówczas przedawnienie nie rozpoczyna się przed upływem roku, w którym ostatnie oświadczenie w ramach pertraktacji zostało oddane” (art. 17: 108 PECL). Jeżeli osoba bez zdolności do czynności prawnych lub ograniczona w zdolności do czynności prawnych nie ma przedstawiciela, to biegnące wobec niej lub dla niej przedawnienie nie następuje przed upływem roku od chwili, w której osoba będzie miała pełną zdolność do czynności prawnych lub zostanie ustanowiony przedstawiciel. Przedawnienie roszczeń pomiędzy osobą bez zdolności do czynności prawnych lub z ograniczoną w zdolnością do czynności prawnych a jej przedstawicielem nie biegnie przed upływem roku, w którym osoba uzyska pełną zdolność do czynności prawnych lub zostanie ustanowiony nowy przedstawiciel (art. 17: 109 PECL). Jeżeli wierzyciel lub dłużnik zmarł, przedawnienie roszczenia, które wchodzi w skład spadku wierzyciela lub które kieruje się wobec spadku dłużnika, nie następuje przed upływem roku, od momentu, w którym roszczenie przez spadkobierców lub ich przedstawiciela albo wobec spadkobierców lub ich przedstawicieli może być dochodzone (art. 17: 111 PECL).

Z zawieszeniem przedawnienia spowodowanym wspomnianymi przyczynami związane jest niebezpieczeństwo nieograniczonego w czasie przedłużenia przedawnienia. Dlatego art. 17: 111 PECL przewiduje maksymalny czas trwania przedłużenia przedawnienia, stanowiąc, że przedawnienie wskutek wystąpienia okoliczności powodujących zawieszenie lub wstrzymanie zakończenia terminu przedawnienia nie może zostać przedłużone na więcej niż dziesięć, a w przypadku naruszenia dóbr osobistych – trzydzieści lat³³. Warto na tle

³³ Za wprowadzeniem takiego przepisu do polskiego systemu prawnego opowiedział się Zakrzewski (dz. cyt., s. 80).

tego przepisu zwrócić uwagę, że termin przedawnienia roszczeń związanych z naruszeniem dóbr osobistych może zostać znacząco wydłużony. Jest to uzasadnione potrzebą zapewnienia im większej ochrony. W przypadku ich naruszenia, zwłaszcza zdrowia, szkoda może ujawnić się po upływie bardzo długiego okresu. Wspomniany przepis chroni więc przed powstaniem sytuacji, w której roszczenie przedawni się, zanim ujawni się szkoda. Na tle art. 442 KC takie niebezpieczeństwo występuje. Próbowano wyjścia z zaistniałej sytuacji poprzez przyjęcie, że art. 442 KC nie odnosi się do roszczeń o naprawienie szkody przyszłej albo że bieg przedawnienia roszczeń ze szkód przyszłych nie może się rozpocząć wcześniej, niż powstała szkoda, słusznie zarzucano, iż są one nie do pogodzenia z treścią art. 442 KC³⁴. Konieczna jest interwencja ustawodawcy.

Katalog przyczyn prowadzących do wznowienia biegu przedawnienia został ograniczony, co może być ocenione jako realizacja postulatu skrócenia terminów przedawnienia. Obecnie taki skutek rodzi uznanie roszczenia przez dłużnika. Uznanie może przybrać postać: wpłaty na poczet rachunku (zaliczki), płatności odsetek, złożenie zabezpieczenia lub w inny sposób (art. 17: 112 u 1 zd. 1 PECL).

7. SKUTKI UPŁYWU TERMINÓW PRZEDAWNIENIA

Skutki upływu terminów przedawnienia polegają na tym, że zobowiązany może odmówić spełnienia świadczenia (art. 17: 113 PECL), ponieważ przysługuje mu zarzut przedawnienia (por. art. 17: 115 PECL). Nie można domagać się zwrotu świadczenia, które zostało spełnione, powołując się na przedawnienie roszczenia (art. 17: 113 PECL). Przedawnione roszczenie uznawane jest za prawnie istniejące. Skutki upływu terminu przedawnienia roszczenia głównego zostają rozciągnięte także na roszczenia uboczne. Przedawnienie roszczeń o odsetki i inne świadczenia uboczne następuje najpóźniej z chwilą przedawnienia roszczenia głównego (art. 17: 114 PECL). Po upływie terminu przedawnienia możliwe jest także potrącenie przedawnionego roszczenia, jeśli zobowiązany nie podniósł wcześniej zarzutu przedawnienia lub nie zrobi tego w ciągu dwóch miesięcy od przyjścia do niego oświadczenia o potrąceniu (art. 17: 115 PECL).

³⁴ Zob. M. B a l w i c k a - S z c z y r b a, *Szkoda przyszła na osobie – problematyka przedawnienia roszczeń odszkodowawczych*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 15(2005), s. 799-811.

Do art. 17: 114 PECL nawiązał SN: „Ustanowiony w art. 118 k.c. termin przedawnienia roszczeń o świadczenia okresowe stosuje się do roszczeń o odsetki za opóźnienie także wtedy, gdy roszczenie główne ulega przedawnieniu w terminie określonym w art. 554 k.c. Roszczenie o odsetki za opóźnienie przedawnia się jednak najpóźniej z chwilą przedawnienia roszczenia głównego”³⁵. W piśmiennictwie podnosi się jednak potrzebę wprowadzenia do kodeksu cywilnego przepisu, który określi, że przedawnienie roszczenia głównego powodować będzie przedawnienia roszczeń o świadczenia akcesoryjne³⁶.

8. UMOWNA REGULACJA DŁUGOŚCI TERMINÓW PRZEDAWNIENTA

Umowna regulacja przedawnienia, która dopuszcza przedłużanie i skracanie terminów przedawnienia, jest możliwa w Zasadach Europejskiego Prawa Umów (art. 17: 116 PECL). Termin przedawnienia nie może jednak wynosić mniej niż rok ani więcej niż lat trzydzieści (licząc od początku biegu przedawnienia określonego w art. 17: 104 PECL). Bezwzględnie wiążący charakter przepisów dotyczących przedawnienia w polskim kodeksie cywilnym mający zagwarantować ochronę stronie słabszej pozostaje w sprzeczności z zasadą autonomii. Wyrażany pogląd³⁷, że wspomniany rygoryzm można obchodzić poprzez ustanawianie momentu wymagalności świadczenia, nie wydaje się do końca trafny, ponieważ termin spełnienia świadczenia pozostaje w zgodzie z potrzebami gospodarczymi stron i nie daje się nim dowolnie manipulować. Nie da się również zupełnie zrezygnować z norm *ius cogens*, ponieważ zrzeczenie zarzutu przedawnienia powinno następować zawsze po tym, jak roszczenie się przedawni. Z drugiej jednak strony umowne określenie biegu przedawnienia jest spotykane w europejskich porządkach prawnych. Przy zapewnieniu ochrony stronie słabszej wydaje się dopuszczalny³⁸.

³⁵ Przywoływana już uchwała siedmiu sędziów z 26 stycznia 2005 r., III CZP, 42/04.

³⁶ Z r a ł e k, *Przedawnienie roszczeń*, s. 1573-1574, 1576.

³⁷ Z r a ł e k, *Przedawnienie roszczeń*, s. 1566.

³⁸ Z r a ł e k, *Przedawnienie w międzynarodowym obrocie*, s. 55-59; Z a k r z e w s k i, dz. cyt., s. 80.

PRESCRIPTION IN THE PRINCIPLES OF EUROPEAN CONTRACT LAW
SEEN FROM POLISH PERSPECTIVE

S u m m a r y

The aim of the article is to present the prescription model in Principles of European Contract Law and to demonstrate its advantages and drawbacks in the light of the Polish Civil Code. First, the origin and the significance of the principles are characterized, and then the main purpose of regulation – the unification of the model. This is done by subjecting all types of claims to identical prescription principles as well as by abbreviating and standardizing prescription periods.

In the latter part of the article the author discusses individual elements of the prescription system, namely claims subject to prescription, periods of prescription, and the moment at which the prescription period starts running. Next, it is assumed that the European model of prescription is of subjective character. If the subject is ignorant of his entitlement to such a claim, this fact leads to the suspension of the course of the prescription period. A subjective model better suits current needs, making it possible to shorten the periods of prescription, and provides better protection of interests of the entitled person. Finally, circumstances interfering with the course of prescription period are presented. Additionally, a conventional regulation of prescription and the effects of prescription period termination are presented.

Translated by Tomasz Pałkowski

Słowa kluczowe: przedawnienie, europejskie prawo cywilne, zasady europejskiego prawa umów, reforma kodeksu cywilnego.

Key words: prescription, European Civil Law, principles of European Contract Law, reform of Civil Code.